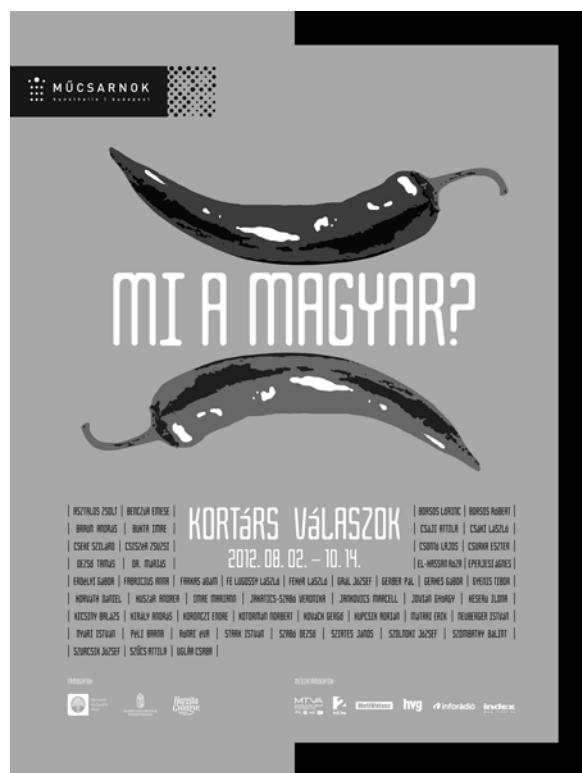

Vajda Mihály

Gondolatok egy kiállítás kapcsán

Kénytelenségből óvatos és nem szeretem címet adtam az írásnak. Amikor a *Múlt és Jövő* felkért, hogy írjak a Műcsarnok *Mi a magyar?* című kiállításáról, két okból is erős kételyeim voltak azt illetően, hogy elvállaljam-e a feladatot. Egyrészt akkor még nem láttam a kiállítást, s nagyon nem volt kedvem belekeveredni egy reménytelen politikai vitába. Amint azt a kiállítás megtekintése után, s átnézvén a kapcsolódó sajtóanyagot is, amely majd' mindenütt a politikát erőlteti, meg kellett állapítanom, a kérdésként megfogalmazott címbe eredetileg akaratlanul magam is belehallottam egy másik kérdést is, azt ugyanis, hogy Ki a magyar? Hogy belehallottam, az persze nem véletlen egy olyan korban, amikor ismét megjelentek és felerősödtek azok a – sajnos évszázados – hangok, amelyeknek képviselői ki akarják rekeszteni a magyarságból mindazokat, akik másképpen gondolkodnak a nemzetről, mint ők. (Mint ahogy a Ki a magyar? kérdéséről hangsúlyozottan nem kívánok szólni, épp csak megemlítem, hogy ennek a másképp gondolkodásnak, ami tényleg fennáll, mindig megtalálni vélik az okait a másképp gondolkodók – származásában.) Az utóbbi kérdés, a fentebbivel ellentétben nemcsak megválaszolhatatlan, hanem érthető okokból ugyancsak rossz érzéseket is kelt bennem. Aki felteszi, eleve kirekeszti a magyarságból mindazokat, akik az ő kritériumainak – gondolkodásmódjukat és/vagy származásukat illetően – nem felelnek meg. S a dolog természetéből eredően ezeket a kritériumokat minden „igaz magyar” által szükségképpen elfogadott, objektív kritériumoknak tekinti. Mindenki más csak tetteteli – állítja –, hogy magyar, de a legjobb esetben is csupán „hígmagyar”. Ha a kiállítás erről szólna, vagy akár csak belekeverné az általa feltett Mi a magyar? kérdésbe a Ki a magyar kérdését is?, nem írnék róla. Miért is tenném? Mindenki tudja, vagy legalábbis tudhatja, ha ismer vagy akár csak hallott rólam, hogy az utóbbi kérdést már kérdésként is elutasítom. No lám, mondják a kérdés feltevői. Ez a

A kiállítás plakátja

megátalkodott liberális, aki állítólag minden véleményt, ha el nem is fogad, de tudomásul vesz, „élni enged”, itt már nem csupán a véleményt, már a kérdést is betiltja. Dehogy tiltom be, hogy jönnék én ahhoz, csak nem óhajtok feltevőivel értelmetlen és kilátástalan vitába keveredni. – Aztán megnéztem a kiállítást, méghozzá német feleségemmel együtt, aki lévén, hogy a háború utáni liberális (Nyugat-)Németországban nőtt fel, bármiféle kirekesztést radikálisan opponál, s nemcsak én, még ő sem érezte, hogy itt bárki bárkit ki akarna rekeszteni a magyarságból. Sejtettem, hogy ez lesz a helyzet, én ugyanis megbíztam Gulyás Gábor kurátorban. De azért jobb az óvatosság. Az első akadály elhárult tehát: akár tetszik nekem a kiállítás, akár nem – alap-

Fotó: Darabos György

Bukta Imre: OBI-ban (2007. olaj, vászon, magángyűjtemény)

jában már első látásra is elszórakoztatott –, ha eleget teszek a felkérésnek, nem fogok belekeveredni ebbe a megalázó politikai álvitába.

Ekkor merült fel azonban a második probléma, ami végül is súlyosabbnak bizonyult. Nem értek a képzőművészethez. Egyszer valamikor nagyon régen – „talán igaz se volt” – írtam egy tanulmányt a festészetről, akkor még azt hittem, hogy a különböző képzőművészeti ágak a modern művészetben is elválaszthatók egymástól; úgy nagyjából Picassóig jutottam el a történetben, s úgy gondoltam, hogy jóllehet a képzőművészeti alkotást a világnézet konstituálja, a mondandónak, a világnézet mondandójának közvetlenül nem szabad a képen megjelennie. Lehet, hogy a múlt század közepéig ez így is volt, mit tudom én. Ha azonban *ma* megnézek egy modern művészeti kiállítást, kénytelen vagyok megállapítani, hogy a művek – sokszor a

legjobbak is: azaz hogy azok, amelyek nekem a legjobban tetszenek – többnyire egyenesen mondanak valamit, olyan valamit, ami verbálisan is megfogalmazható. Minden konzervativizmusom ellenére tudomásul kellennem, el kell fogadnom, hogy ma a verbalitás és a látvány igazából nem válnak el egymástól. Persze volt már ilyen kor, sőt, többnyire így volt ez korábban is a művészet történetében. (De biztos-e, hogy ma – hosszú idő után ismét – nem válnak el? – kérdelem magamtól. *A Mi a magyar?* egyik legszebb darabja, Keserü Ilona *Gubanca*, az adott kontextusban azt „mondja” nekem, s, gondolom, általában a kiállítás látogatóinak, hogy abban, ami magyar, minden össze van gubancolódva. De mi van, ha ugyanezt a munkát egy Keserü Ilona-kiállításon látom? Nem hiszem, hogy akkor is ezt mondja nekem, vagy egyáltalában bármit is „mondana” verbálisan.) A művek többsége ma

Fotó: Darabos György

FENT: drMáriás: Biszku Béla Van Gogh műtermében
(2011–2012. olaj, vászon)

LENT: Kovách Gergő – Kotormán Norbert – Péli Barna:
Attila most (2012. vegyes technika, a művészek tulajdona)

egyenesben mond valamit, ami verbálisan is megfogalmazható, mondtam néhány sorral feljebb. Hogy mondanak valamit, ami verbálisan is megfogalmazható, azt nem tagadhatom, de nem állhatok itt meg: legyen bár a műnek verbálisan megfogalmazható mondanivalója, ha a mű nem több „verbális tartalmánál”, akkor számomra nem műalkotás, hanem csak – a legjobb esetben is – illusztráció. Vagy, ami rosszabb, propagandaanyag. Így ezt a kiállítást akkor tekintem jónak, ha a kérdésre felelő művek nagyobb része látványként felmutat valamit, ami a Mi a magyar? kérdésének verbális megválaszolásához képest – ezekről később, van a kiállításon ilyen is – ad valami pluszt.

Második problémám felvetése után most az lenne a feladat, hogy kiemeljem a látottakból azokat a munkákat, amelyek nem illusztratívák. Nem lévén műkritikus, itt bizonytalanodom el. Nem mintha azt hinném, hogy a műkritikusoknak mindig „igazuk” van. Ha az esztétikai ítélet különbözik is a szimpla ízlésítélettől, akkor sem egyértelmű az esztétikai megítélés. Nincs olyan, hogy objektív „esztétikai igazság”, még a művészeténél sokkal objektívebb területeken is igazságok ütköznek igazságokkal. A jó műkritikus tudja, hogy az ő igazsága mellett számos más igazság is létezhet és érvényes lehet, s a műkritika igazi élete ezeknek az igazságoknak az üt-

Fotó: Petromán László

Kupcsik Adrián: Cigány önarckép
(2008. olaj. fa. magántulajdon)

Kupcsik Adrián: Kínai önarckép
(2008. olaj. fa. magántulajdon)

Kupcsik Adrián: Zsidó önarckép
(2008. olaj. fa. magántulajdon)

Fotók: Darabos György

köztetésében áll. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy nálam hiányzik valami, ami a hivatásszerű műkritikusnál megvan: nem a képzettség, hanem egyfajta gyakorlat, a nap mint nap ismétlődő feladatmegoldás, aminek eredményeképp a maga ízlésítéletéről többnyire joggal hiheti, hogy az az esztétikai ítélet szintjén fogalmazódott meg. Ez nálam nem így van: be kell vallanom, soha nem írtam semmilyen kiállításról; ha kiállítások vagy múzeumok anyagai emlékeztetem szerint itt-ott szerepeltek is írásaiban, akkor is csak érintőlegesen. Vén koromra kezdjek el kiállítás-kritikákat írni? Most már azonban nem menekülhetek. Magamra vállaltam a feladatot. Vegye tehát az olvasó megítéléseimet ízlésítéleteknek, melyek nem tartanak igényt az esztétikai ítélet státuszára.

Elindulok hát a műcsarnoki sétára, bejárom a Műcsarnok tágas tereit, melyet kurátora szépen és levegősen rendezett be, bizonyos az alapkérdéshez kapcsolódó témákra osztva fel az anyagot. De mielőtt még a *Legendák* terméhez érkezünk, belépéskor Gerhes Gábor munkája fogad: címét nem jegyeztem meg, nem is éreztem szükségét, hogy tudjam: egy asztronauta áll a Holdon szkakanderben, s büszkén tartja kezében a – magyar zászlót. Ha közelebb lépünk, szemüvegében a műtermet látjuk tükröződni, ahol a felvétel készült. Bevallom, ezzel a művel az ég világon semmit sem tudok kezdeni. Azt hiszem,

semmi érzékem nincs az ilyenfajta karikatúrához. Majd a *Legendák* bevezetéseképp Jankovics Marcellnek a *Mese a csodaszarvasról* című filmje pereg, végigállni nem tudtam, most megnéztem – gondolom rövidített változatban – az interneten, valóban mese, melyet szerethetünk, vagy lehetünk közömbösek iránta, de biztos nem állít többet, mint amit a kurátor verbálisan kifejt: a legendák, az eredetmondák – azonosulunk velük vagy sem – hozzátartoznak magyar identitásunkhoz, a magyar történelmi tudat részei. Megyek tovább. Kérem az olvasót, ne féljen, nem fogom mind a százötven kiállított műtárgyat jellemezni, még csak megemlíteni sem. A kezdetet azonban muszáj volt a tőlem telhető érzékletességgel ábrázolnom: a felütés egyáltalán nem mellékes az „egész” szempontjából.

A *Legendák* termében a ki tudja mikor keletkezett eredetmítoszokkal való patetikus azonosulásnak a nyomát sem láttam. Sokkal inkább az iróniának, amely egy pillanatig sem tagadja a legendák szépségét, csak a történelmi igazságukban való rendíthetetlen hitet mosolyogja meg. Két mű maradt meg bennem a leginkább: a fából készült *Anonymus* szobor (Kotormán Norbert), ahol a figura nem takarja el arcát, mint a Vajdahunyad-vára előtt ülő bronz elődje – szokványos köztéri szobraink egyike –, hanem egyszerűen arctalan. Kifejezetten jópofa. A másik Kovách Gergő, Kotormán Norbert és Péli Barna *Attilá-*

ja; mely pontosan azért tetszett, mert jól meg van formázva, nagyon vicces, de fogalmam sincs, mit akar Attiláról mondani.

Az *Örökségek* termében aztán nincsenek műalkotások, csak szövegek. Idézetek az elmúlt két-száz év ilyen-olyan hírességeitől, költőktől, történészekről, politikusoktól, melyek „hozzászólnak” a Mi a magyar? kérdéséhez. Ez a terem, ez a szöveg-együttes, érzésem szerint nemcsak eligazít. Mintha azt jelentené ki, hogy ha már egyszer a mai képzőművészetbe akarva-akaratlan majd’ mindig „belekeveredik” a verbalitás, s éppen ezért nem jogosulatlan egy képzőművészeti kiállításnak a Mi a magyar? címet adni, akkor vegyük azt is tudomásul: a művészeti „teljességhez” a kifejezett verbalitás, a szó szoros értelmében vett „megszólalások” is hozzátartoznak. Talán naivitás elvárni a látogatótól, hogy végigolvassa a szövegeket, a nem magyar látogatók meg egyáltalán nem tudnak mit kezdeni ezekkel az idézetekkel, de azoknak, akik – ha végig nem is olvassák a felírottakat – tudomást vesznek a szövegek jelenlétéről – jelzi: nemcsak jobban fogod érteni, amit láttál, és majd még látsz, hanem szó és látvány egyenértékű. S hogy neked melyik a fontosabb, azt dönts el magad. Nem „mankó” ez, amely a jobb megértést segíti, ahogy a kiállítás egy kritikus pozitív hangsúllyal ugyan, de állította, hanem szerves része a kiállításnak. Ahogyan szerves részét képezik azok a különféle szakmájú és különféle beállítottságú értelmiségiekkel készített videóinterjúk is (maga Gulyás a beszélgetőpartner), amelyek a kiállítás vége felé megnézhetők, meghallgathatók. A Mi a magyar?, már a kérdés sem érthető meg anélkül, hogy meg ne hallgatnál néhány embert arról, hogy mit jelent nekik az, hogy magyarok – mondja a terem.

De még messze nem értünk el ehhez a teremhez sétánk során. Az *Előttételek* következnek most, ahol végre játszom is szabad.

Besétálhatok egy jó nagy kalickába, beleülhetek a benne elhelyezett babfotelek valamelyikébe, s ha felnézek az „égre”, a kalickán kívülről látható „Zárkózz el” felirat helyett a „Ne zárkózz el” feliratot látom. Most nem értelmezem a művet, sejtésem szerint csak egyféleképpen értelmezhető, amit, mint írtam már, nem szeretek, de Benczúr Emese munkája valahogy mégis tetszik – a játékoságát kedvelem. Gerber Pál a pesszimizmus témájára készült munkái, ha akarom verbalizálhatók, ha akarom nem. Esetükben viszont – az eddig mondogatottakkal ellentétben – ez egyáltalán nem érdekes a számomra. Ezekre a művekre egyszerűen jó ránézni – bocsánatot kell kérnem az olvasótól: leírásukra nem vállalkozom;

Csurka Eszter: Cím nélkül (2012. olaj, vászon, a művész tulajdona)

Fotó: Darabos György

nem mintha bonyolult lenne leírni őket, hanem mert a leírással tönkretenném a ránézés okozta jóérzést (örömet? Örülök neki, hogy a pesszimizmus ilyen szépen, ironikus-együttérzőn élénk állítható? Megeshet).

Új termék: elsőként *Társadalmi szerepek*. Az itt kiállítottak nagy többségükben hagyományosabban megformáltak. Dezső Tamás *Nagyvárosi nyomorúság* című képsorozata, Bukta Imre mezőszemerei képei, Fehér László hajléktalanjai hagyományos táblaképek, és vitathatatlanul nagyon pregnánsan élénk állítják, s mi tagadás rosszkedvűen ábrázolják a mai Magyarországot. Ugyancsak Mezőszemere, egy kocsmá jelenik meg

Szirtes János *Club Mirror* című installációján – az sem valami lélekiemelő. Ezzel szemben dr. Máriás szellemes és nem rosszkedvű karikatúrái – jó, karikatúrák, s mégis tetszenek nekem! Bizonyára azért, mert különböző nagy festők „műtermében születtek” – Horthytól Biszku Bélaig ábrázolják az elmúlt évszázad magyar „hőseit”. Az *Ellentétek* címmel ellátott rész számomra kevésbé volt meggyőző: látványként a művek nem fogtak meg, amit „mondtak”, az túl egysíkúnak tűnt, s az igazi játékosság is hiányzott belőlük. De az is lehet, hogy mire ideértem, belefáradtam már a kiállításba. Bár ezután az *Identitások* jó pár darabja ismét felkeltette az érdeklő-

Fehér László: Férfi a vízparton (2011. tondó. olaj. vászon. a művész tulajdona)

Fotó: Darabos György